

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.49.276017>

УДК 341.3:341.3:349.6

О. М. Борщевська, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний морський університет
Кафедра цивільного і трудового права
вул. Мечникова, 34, Одеса, 65029, Україна
e-mail: elennika2098@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2549-429X

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНОПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «ЕКОЦИД» ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

В статті розглядаються питання, які стали актуальними під час військової агресії росії в Україні, а саме екоциду. Надається порівняльний аналіз складу злочину «екоцид» та «екоцид під час військових дій», аргументується необхідність розмежування цих понять, оскільки акцент робиться в цих випадках на нюанси визначення об'єкту злочину, його об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону та суб'єкт. Вказується, що розмитість поняття «екоцид» через оціночні судження не дозволяє в повному обсязі притягти до відповідальності винних осіб.

Надається більш розлоге визначення екоциду з огляду на військові дії, які відбуваються сьогодні в Україні через агресію росії, підкреслюючи наявну сьогодні позицію щодо оціночних суджень, які не мають місце бути в кримінальному праві та можуть надати змогу військовим злочинцям заперечувати майже щодо кожного випадку злочину. Обґрунтовується позиція щодо доцільності закріплення на законодавчому рівні окремої статті «екоцид під час війни».

Також, окрім публічно-правових характеристик екоциду звертається увага на необхідність відшкодування шкоди, яка завдана через інструменти приватноправового характеру.

Висвітлюються питання колективної відповідальності, яка, зазвичай, не властива кримінальному праву, але за деяких умов більш ефективна ніж особиста відповідальність, наприклад, у випадку екоциду під час військових дій.

Пропонується у випадку визнання держави агресором, терористом, за ознаками, в примусовому порядку без ратифікування будь-яких конвенцій з її боку, вводити до неї миротворчий контингент тих країн, які визначилися щодо її протиправного статусу.

Проводяться дослідження щодо проблематики екоциду з позицій міжнародного законодавства, зокрема, Римського Статуту, розглядаються позиції щодо перспектив ратифікування Україною цього міжнародного нормативного акту.

Ключові слова: екоцид, міжнародний злочин, військова агресія, відшкодування шкоди, навколишнє природне середовище.

Постановка проблеми. З початку військової агресії росії проти України 24 лютого 2022 року, майже відразу, поміж інших глобальних злочинів, гостро стала проблема екоциду – злочину, який безпосередньо полягає у завданні шкоди

навколишньому природному середовищу. Слід зазначити, що, як такий, термін дуже рідко використовується в міжнародному та вітчизняному українському екологічному та кримінальному праві. Це, зазвичай, пов'язується з характерними ознаками цього складу злочину, який полягає у навмисному спричиненні шкоди навколишньому природному середовищу.

В статті розглядаються питання екоциду, як злочину, який повинен стати п'ятим серед тяжких злочинів, який має розглядатися Міжнародним кримінальним судом. Наразі розвиток теоретичної бази є досить необхідним з огляду наступного його застосування в рамках військової агресії росії в Україні. Розглядається дефініція складу злочину "екоцид" в Кримінальному кодексі України, але яка має застосовуватися до мирного часу. Але зазначається, що наразі таке визначення може нівелювати відповідальність країни-агресора через розмиті визначення, оціночні судження та недосконалість практичного застосування. Цікавими є поєднання української наукової думки з думками закордонних вчених щодо екоциду та пропозиція поєднання приватноправових та публічно-правових аспектів визначення дефініції "екоцид" на законодавчому рівні для подальшого застосування в національному та міжнародному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження екоциду, з огляду на нерозповсюдженість застосування санкцій за цей злочин, займалися не так багато вчених. Серед них можна визначити таких вчених, як К. Амбос, Г. В. Габрелян, Т. Садова, В. Уколова, Х. Фойгт та ін. Але, вони досліджували правовідносини екоциду до створення прецеденту загрози екоциду під час військової агресії, зокрема росії в Україні. Тому їх праці в цьому сенсі носять узагальнюючий характер.

Мета статті. На сьогоднішній час невирішеними залишаються проблеми відшкодування наслідків екоциду, як на вітчизняному, так і на міжнародному рівні, оскільки це стосується таких оціночних понять як екологічний та антропогенний ризик, які неможливо визначити за допомогою калькуляції. Такі категорії вимагають більш ретельного дослідження з точки зору масштабності проблеми нанесення шкоди навколишньому природному середовищу. Для цього застосовуються історико-правовий метод, метод порівняльного аналізу, поєднання логіко-емпіричних методів дослідження та традиційних імперативних та диспозитивних методів, що обґрунтовують тему дослідження.

Тому, з огляду на сучасну ситуацію, яка розгортається в Україні під час військових злочинів росії, очевидним стає факт екоциду по відношенню не тільки до України, а й для багатьох країн світу, так як особливістю навколишнього природного середовища, поміж іншого, є його необмеженість кордонами країн. Тому, важливим аспектом висвітлення мети та проблематики цієї статті є можливість визначення поняття екоцид під час військової агресії росії, подолання наслідків екоциду, формування превентивних заходів щодо недопущення подальших шкідливих дій щодо навколишнього природного середовища в перспективі. Матеріалами дослідження є низка міжнародних актів, які стосуються захисту навколишнього природного середовища, які потрібно адаптувати до часу війни.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи взагалі дефініцію «екоцид», слід зазначити, що його визначення як складу злочину міститься в статті 441

Кримінального кодексу України та визначається як «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [1]. Звісно, таке поняття, оскільки воно міститься в Кримінальному кодексі України, не може мати двозначних тлумачень та сприйматися через оціночні судження. Тут мається на увазі сама сутність тих дій, що тільки можуть спричинити екологічну катастрофу чи вже спричинили. Наразі третина українських земель вже постраждали від війни. Ґрунти сильно пошкоджені: в середньому на кожні 100 га землі зараз знаходиться 50 тон металу та хімічних сполук. На відновлення, за приблизними підрахунками, знадобиться щонайменше сотні років. Це стосується не тільки земель. Насамперед, можна навести приклади тих екологічних злочинів, що спричинила росія в Україні через військове вторгнення в нашу країну. Так, окупація об'єктів Чорнобильської АЕС російськими військами та технікою, зокрема, сховища відпрацьованого ядерного палива та об'єкту «Укриття» - підвищення радіаційного фону навколо зони відчуження; ракетний обстріл російськими військами в напрямку дамби Київського водосховища, спричинило руйнацію дамби та загрози затоплення Києва та небезпеку для інших дамб нижче по Дніпру; російськими вакуумними бомбами обстріляний нафтовий склад в м. Охтирка – підірвані ємності нафтового складу; обстріли ядерної установки Харківського фізико-технічного інституту, який має статус ядерного агента – створено загрозу руйнації об'єкта, через що, є загроза виходу назовні ядерного палива та радіоактивних елементів; після трагедії в Маріуполі та Бердянську через російську окупацію існує загроза вимирання Азовського моря, а фауна Чорного моря знаходиться на межі виживання, через мінування росією вод Чорного моря та забруднення ракетним та іншим видом палива, й шумові хвилі незвичні для морських мешканців і, триваюча досі загроза щодо постійних обстрілів з боку росії та розміщення на базі Запорізької АЕС військової техніки росіян, свідомо може спричинити екологічну катастрофу світового масштабу.

Тому, на сьогодні найактуальнішим не тільки для України, а й для світової спільноти, є протистояння загрозі екоциду з боку росії, й не тільки наданням відсічі. Але й в законодавчому регулюванні питань профілактики (прийняття законів) та відшкодування шкоди спричиненої екоцидом.

Досліджуючи таку правову конструкцію, треба ретельно визначити, яким чином можна дізнатися про те, що дії можуть спричинити екологічну катастрофу і що таке саме екологічна катастрофа в уявленні законодавця.

Цікаве тлумачення надається цій статті через розуміння під «іншими шкідливими діями дії щодо тваринного і рослинного світу, атмосфери і водних ресурсів або дії щодо інших природних об'єктів (наприклад, землі та її надр), або щодо навколишнього природного середовища взагалі (наприклад, руйнування озонового шару). Ззначається, що кожна із зазначених у статті 441 Кримінального кодексу України дій характеризується тим, що вона сама по собі може спричинити екологічну катастрофу. Це має принципове значення для відмежування цього злочину від інших злочинів проти довкілля, передбачених статтями 236-254 Кримінального кодексу України.

Екологічна катастрофа - це особливо тяжкі наслідки, які повинні визначатися в кожному конкретному випадку з урахуванням певних критеріїв: 1) велика

площа території, на якій відбулися несприятливі зміни в навколишньому середовищі; 2) суттєве обмеження або виключення життєдіяльності людини або життя рослин чи тварин на певній території; 3) тривалість несприятливих змін у навколишньому середовищі або їх невідворотність; 4) істотні негативні зміни в екологічній системі, наприклад, зникнення окремих видів тварин або рослин, зміна кругообігу речовин або інших біологічних процесів, які мають значення для екосистеми в цілому» [2].

Відносно до ситуації, яка відбувається наразі під час війни з росією, з її агресивними діями по відношенню до України, а зокрема, й до довкілля, дуже слушним є дослідження саме з цих позицій тих злочинів, які коїть росія.

Слід наголосити, що при дослідженні питань, пов'язаних з екоцидом, більшість вчених орієнтувалося на мирні часи та не приділялося уваги взагалі екоциду, з точки зору притягнення до відповідальності військового агресора, який є джерелом тієї шкоди.

Дослідники, вивчаючи теоретичні поняття екоциду зазначають, що екоцид вважається закінченим, коли вчинено будь-яке із зазначених вище дій, яке могло спричинити екологічну катастрофу. Тобто чи то 1) велика площа території, на якій відбулися несприятливі зміни в навколишньому середовищі; 2) суттєве обмеження або виключення життєдіяльності людини або життя рослин чи тварин на певній території; 3) тривалість несприятливих змін у навколишньому середовищі або їх невідворотність; 4) істотні негативні зміни в екологічній системі, наприклад, зникнення окремих видів тварин або рослин, зміна кругообігу речовин або інших біологічних процесів, які мають значення для екосистеми в цілому. Але, все це не є чітко окресленими поняттями та має характер оціночних суджень, які не мають місце бути в кримінальному праві та нададуть змогу військовим злочинцям заперечувати майже щодо кожного вищезначеного пункту.

Тому, вважається за доцільне, закріпити на законодавчому рівні окрему статтю «екоцид під час війни».

Слід зазначити, що особливістю загальної конструкції злочину екоциду в мирних умовах є його відмінність від типових формальних складів. Притягуючи до відповідальності за цією статтею, треба встановити на практиці крім діяння ще й створення цим діянням реальної, а не потенційної небезпеки, настання наслідків у вигляді екологічної катастрофи. Для порівняння – в інших злочинах проти довкілля необов'язкове настання екологічної катастрофи, для того щоб злочин був визнаний закінченим.

Щодо суб'єктивної сторони це безперечно умисний злочин. Щодо суб'єкта, то в Кримінальному кодексі України визначається суб'єктом особа, яка досягла 16-річного віку. Такий підхід до суб'єктного складу є досить слушним в мирний час. Але під час війни слід визначити, на погляд автора, суб'єкт.

Складність полягає в тому, що на рівні України в нас до кримінальної відповідальності може притягатися лише фізична особа. Окремі питання колективної відповідальності розглядалися О. Борщевською та О. Івановою щодо доцільності поєднання інструментів кримінальної відповідальності та цивільно-правової відповідальності як симбіозу інститутів компенсування збитків та покарання за скоєний злочин, а також доцільності введення поряд зі злочинами проти національної безпеки, які передбачають заходи кримінально-

правового характеру для юридичних осіб, включити й статті Кримінального кодексу України, які передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти довкілля, передбачивши при певних умовах заходи кримінально-правового характеру для юридичних осіб [3, р. 466].

Погоджуючись з авторами, слід визначити, що такий акцент слід робити не тільки на такий суб'єкт як юридичні особи, а ще й на державу, саме в концепті нанесення шкоди, через військову агресію навколишньому природному середовищу.

Але, маючи на увазі, що доктрина кримінального права передбачає використання імперативного методу з позицій владних повноважень держави до суб'єкта злочину, а сама держава (будь-яка) не може бути суб'єктом злочину, повинно вишукати певну конструкцію, яка б задовольняла логічну побудову правової концепції щодо відповідальності за скоєння екоциду під час військової агресії.

Цікавим, наприклад, є досвід Естонії. Пенітенціарний кодекс Естонії [4] у ст. 104, не вказуючи прямо на екоцид, передбачає відповідальність за заподіяння шкоди довкіллю як методу ведення війни. Починаючи із 2015 року, відповідальність за цією статтею покладається на юридичних осіб, які караються грошовим стягненням.

Також, свої пропозиції щодо застосування екоциду встановлює й Польща. Так, в цій країні на кшталт більшості європейських країн існує правило, за яким передбачена можливість прямого застосування міжнародного права щодо злочинності того чи іншого діяння. Так, наприклад, стаття 5 Кримінального кодексу Польщі передбачає межі застосування польського Кримінального закону. Ця концепція полягає у тому, що польське кримінальне законодавство не застосовується, якщо «міжнародним договором, стороною якого є Республіка Польща, встановлено інше» [5].

Найбільш вдалими, і майже облишеними оціночними конструкціями, вбачається визначення екоциду в Кримінальному кодексі Франції в 2021 році. За Кримінальним кодексом Франції екоцид – це усвідомлене завдання шкоди здоров'ю, флорі або фауні, а також забруднення повітря, води або ґрунту в національних масштабах. За такі дії передбачено штраф до 4,5 млн євро та до 10 років в'язниці [6].

Але, виходячи з того, що екологічне право є стратегічною галуззю права, навколишнє природне середовище, зазвичай завдяки глобалізації природних ресурсів не має кордонів, проблему екоциду слід розглядати на більш потужному ієрархічному рівні – на рівні міжнародного права. Так, Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище [7], забороняє учасникам військове або будь-яке інше вороже використання засобів впливу на довкілля, шляхом навмисного управління природними процесами для зміни динаміки, складу і структури Землі, включаючи її біосферу, літосферу, гідросферу, атмосферу або космічний простір. Конвенція забороняє погодну війну, тобто використання методів зміни погоди з метою заподіяння шкоди або руйнування. Додатковим Протоколом I до Женевських Конвенцій у ч. 3 ст. 35 передбачається заборона щодо застосування методів чи засобів ведення воєнних дій, які мають на меті заподіяти або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довгочасної та серйозної шкоди природному середовищу [8].

Таке дійсно відбувається наразі в Україні. Зараз Україна вважається самою замінованою країною у світі. Невдовзі як 29 серпня 2022 року російські окупанти гатили по Запорізьській атомній електростанції. Був пробитий дах, в якому зберігається ядерне паливо, тобто місце прильоту було поряд з ядерним реактором. Фосфорні снаряди, ракетне паливо та інше не можуть визнатися добривами чи нейтральними речовинами для навколишнього природного середовища. Більш того, слід зауважувати на те, що в теорії екологічного права розмежується в об'єктивній стороні злочину як економічна, яку можна підрахувати за допомогою калькуляції, екологічна шкода, яку можна визначити лише потенційно, оскільки шкода завдана навколишньому природному середовищу, окремим об'єктам, а поза зоною уваги може залишитися ще об'єкти, які при оцінці шкоди та її аналізі не могли бути враховані, в тому числі, й на віддавлений час (антропогенна шкода).

Тому, більш раціональним та ефективним, у випадках екоциду, вважається звертатися до міжнародних інституцій, які спроможні використовувати правові важелі для нівелювання шкоди та запровадження відповідальності винним.

Наразі такі міжнародні документи існують, але, питома вага розгляду справ з таким складом майже нікчемна.

В світлі цього, постає питання щодо документів більш високої юридичної сили та практики їх застосування для таких складів злочинів. Наприклад, стаття 5 Статуту НАТО каже, що напад на одного з членів альянсу є нападом на всіх його членів (і на кожного зокрема) [9]. Такий цікавий підхід щодо відповідальності саме держави є принагідним з цієї позиції, оскільки як неодноразово вказувалося, екологічна шкода є такою, що спричиняє шкоду в залежності від ступеню тяжкості для багатьох країн, оскільки певні природні ресурси – вода, повітря, тварини, тощо, не визнають адміністративно-територіальних меж, де був скоєний злочин, а за законами природи розносять забруднення по природним коридорам. Звісно, Україна не є країною-членом НАТО, але користуючись такою формулою можна легко припустити, а потім збирати докази щодо нанесення екологічної шкоди на території країн-членів НАТО, які межують з територією України.

Але, тут слід зазначити на декілька проблем. По-перше, Статут НАТО це міжнародний документ, мета якого організаційно-декларативний виклад позицій щодо діяльності альянсу, а, по-друге, він не є спеціальним документом, який би регулював питання відповідальності злочинця. Він може бути лише допоміжним документом, на який спираються країни-члени НАТО задля використання принципу колективної оборони, та полягає в тому, що напад на будь-яку з держав-членів Альянсу розглядається як напад на них усіх. Але, про екоцид звісно мова не йде.

Взагалі у міжнародному кримінальному праві термін «екоцид» офіційно не застосовується. Така заборона, зокрема, передбачена у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. [10] і Конвенції про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого застосування засобів впливу на природне середовище 1976 р. [11]

Нещодавно науковці запропонували внести зміни в статтю 8 щодо екоциду до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (МКС). Вони наголошували, що взагалі, Статут стосується злочинів, які вважаються такими,

що становлять міжнародний інтерес і актуальність, і тому, як вважається, настав час розширити захист серйозної шкоди навколишньому середовищу, яка вже визнана предметом міжнародного занепокоєння. Тому вони прописали, що «для цілей цього Статуту «екоцид» означає незаконні або необдумані дії, вчинені з усвідомленням того, що існує значна ймовірність серйозного та широкого чи довготермінового збитку навколишньому середовищу викликані цими діями.

2. Для цілей пункту 1:

а. «Нерозумно» означає безрозсудне ігнорування шкоди, яка була б явно надмірною по відношенню до очікуваних соціальних та економічних вигод;

б. «Серйозний» означає пошкодження, яке включає дуже серйозні несприятливі зміни, порушення або шкоду будь-якому елементу навколишнього середовища, включаючи серйозний вплив на життя людини або природні, культурні чи економічні ресурси;

в. «Широке поширення» означає пошкодження, яке поширюється за межі обмеженої географічної області, хрести державних кордонів, або страждає ціла екосистема чи вид, або велика їх кількість, людські істоти;

д. «Довгостроковий» означає шкоду, яка є незворотною або яку неможливо відшкодувати, природне відновлення протягом розумного терміну;

«Довкілля» означає Землю, її біосферу, кріосферу, літосферу, гідросферу та атмосферу, а, також, космічний простір [12].

Знову, не можна побачити чіткості формулювань щодо визначення на практиці цього злочину та окреслення його суб'єктів.

Більш того, Міжнародний кримінальний суд може розглядати справи за трьох умов:

- Держава підписала та ратифікувала Римський Статут;
- Рада Безпеки ООН передає справу до Міжнародного кримінального суду;
- Держава-учасниця Римського Статуту сама ініціює справу в Міжнародному кримінальному суді.

Але, Україна досі не ратифікувала Римський Статут. До війни цього зроблено не було, але наразі це єдиний механізм притягнення росії до відповідальності на міжнародному рівні за скоєні злочини в Україні, в тому числі, й екоцид, який, до речі, ще не внесено в Римський Статут.

Необхідно підкреслити, що ратифікація Статуту є зобов'язанням України згідно зі статтями 8 і 24 Угоди про асоціацію з ЄС [13]. Але, Україна повинна була привести внутрішнє законодавство (зокрема, Кримінальний кодекс України) у відповідність до норм Статуту. На це спрямований Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» № 2689 від 27 грудня 2019 року, який було прийнято 20 травня 2021 року [14]. Однак, станом на сьогодні, він ще не підписаний Президентом України, а, отже, не набув чинності.

По суті, це майже нічого не вирішує, оскільки змін, щодо екоциду, не було внесено в цей Статут і не підписаний Законопроект України № 2689. Хоча, у попередньому моніторингу впливу на довкілля Програма ООН з довкілля попередила, що Україна залишиться з токсичною екологічною спадщиною для прийдешніх поколінь [15].

Включення екоциду до Римського Статуту додасть до міжнародного кримінального права новий злочин, це буде першим, прийнятим з 1945 року. Він

спиратиметься на існуючий злочин, пов'язаний із серйозною шкодою довкілля під час збройного конфлікту, відображаючи при цьому той факт, що на сьогоднішній день, завдається найбільш серйозна екологічна шкода, яка відбувається в мирний час, ситуація, яка наразі не підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Це визначення екоциду пропонує державам-учасникам Римського Статуту можливість вирішувати поточні виклики. Погодження злочину екоциду може сприяти зміні свідомості на підтримку нового напрямку, який покращить захист навколишнього середовища та підтримає більш спільну та ефективну правову базу для спільного безпечного майбутнього на планеті загалом. Він пропонує новий і практичний юридичний інструмент. Ця робота була зумовлена попередніми спробами, у 1945 році, сформуванню визначення нових міжнародних злочинів, включаючи «геноцид» і «злочини проти людства». Екоцид черпає з обох цих термінів, за формою і змістом. Ураховуючи ці два злочини, а, також, військові злочини та злочин агресії, можна сподіватися, що екоцид може зайняти місце як міжнародний злочин. Зараз, згідно з Римським Статутом, Міжнародний кримінальний суд може розглядати питання, пов'язані з чотирма категоріями злочинів: геноцид, військові злочини, злочини проти людяності й злочини агресії. Усі вони стосуються виключно добробуту людей. Екоцид завдає шкоди не тільки людству, але й навколишньому середовищу. Його визнання, як п'ятого найтяжчого злочину, пропонує новий, не людиноцентричний підхід, і ставить довкілля у центрі міжнародного права. Сьогодні не існує правової основи для боротьби з екоцидом на міжнародному рівні. Відповідно не має механізму притягнення до відповідальності корпоративних, державних осіб і держав, які приймають злочинні для довкілля рішення, що спричинили розливи нафти, зникнення лісів, забруднення світового океану в мирні часи, а під час збройних конфліктів, взагалі, екоцид може мати непередбачувані наслідки, але має бути розцінений як умисний злочин, оскільки сама війна це злочин і дії, внаслідок її, теж, відповідно, є злочином. Включення екоциду в міжнародне право дозволить здійснювати судове переслідування екологічних злочинців.

Слід також, в контексті визначення дефініції екоциду, порівняти застосування такого поняття в міжнародному гуманітарному праві та міжнародному праві прав людини. Так, ці дві галузі міжнародного права розвивалися в різних траєкторіях правової науки, але мають одну мету – захист прав людини. В міжнародному гуманітарному праві – це захист прав людини під час збройних конфліктів, в міжнародному праві прав людини – у мирне життя. Але, хоча правовий інструментарій захисту може бути різним, мета завжди одна – найбільша ефективність захисту прав людини з метою збереження її здоров'я та життя.

Тому в умовах, в яких наразі опинилася Україна через військову навалу з боку росії, необхідно дослідити правовий інструментарій обох напрямків, який більш ефективно може вплинути на захист прав людини.

Отже, основними принципами міжнародного гуманітарного права є розрізнення між цивільними та військовими цілями, пропорційність у застосуванні сили та запобіжні заходи під час нападу. Міжнародне право прав людини встановлює перелік прав та обов'язків, які знаходяться під міжнародним захистом, що являє собою міжнародно-правові механізми реалізації захисту основоположних прав та свободи індивіда, які визнані міжнародним співтовариством.

Так, щодо розмежування сфер застосування міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, Міжнародний суд ООН висловив своє ставлення до цього питання в консультативному висновку відносно законності погрози ядерною зброєю та її застосування [16].

У цьому консультативному висновку Судом було сформовано принцип *lex specialis* міжнародного гуманітарного права стосовно міжнародного права прав людини, а саме, що під час збройних конфліктів, перевага в регулюванні правовідносин надається міжнародному гуманітарному праву, тоді як міжнародне право прав людини, маючи постійно широкую сферу застосування як у мирний час, так й під час збройних конфліктів, має менший вплив та ступінь правової деталізації. Тобто, міжнародне гуманітарне право більш специфічно регулює ті права та свободи людини, які виникають в неї лише з настанням юридичного факту – початком та/або закінченням збройного конфлікту.

Так, Законом України від 22 травня 2022 року № 2265-IX «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» росію було визнано державою-агресором [17] та Україна закликала й інші країни визнати росію країною-агресором. Якщо на міжнародному рівні це буде зроблено, то норми міжнародного гуманітарного права будуть мати вищий пріоритет в розв'язанні питань щодо злочинів рф, в тому числі й екоциду. Також, слід зауважити, що життя та здоров'я людини є тільки частиною предмета злочину «екоцид», оскільки визначення екоциду є значно ширшим й направлено на завдання шкоди навколишньому природному середовищу. Але людина може бути як суб'єктом, так і об'єктом навколишнього природного середовища. Тобто навколишнє природне середовище та людина з її природними правами розглядаються як загальне та приватне. Тому, можна говорити в рамках об'єкта злочину екоцид й про людину та її права на безпечне навколишнє середовище, а разом з цим, на право на життя та здоров'я.

Слід зазначити, що як і всі інші права людини, право на здоров'я передбачає три рівні зобов'язань для держав: поважати (утримуватися від безпосереднього перешкоджання здійсненню права); захищати (перешкоджати іншим втручатися у здійснення права); і реалізувати (вживати заходів для забезпечення реалізації найбільш можливого рівня виконання цього права). І такі принципи рівнів зобов'язань є непорушними в рамках теоретичних досліджень та практичної реалізації їх.

Особливо слід звернути увагу на статтю 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, що вміщує право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я [18]. Це право, так само як й інші економічні, соціальні й культурні права, має розглядатися в довгостроковій перспективі, що з очевидністю впливає із загального зобов'язання, передбаченого ст. 2 (1) цього Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, згідно з яким, кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема, в економічній і технічній галузях, вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити

поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів. На підставі цього, Україна може ініціювати перед міжнародною спільнотою захист прав українців щодо спричинених злочинними діями росії злочинів, зокрема екоциду. Свого часу, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав ООН видав Зауваження загального порядку № 14, в якому розтлумачив різні компоненти права на здоров'я та конкретних зобов'язань, що впливають зі ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права.

Цікавим в рамках відповідальності є пункт 40 цих Зауважень, який приписує обов'язок державам-учасникам згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй і відповідними резолюціями Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй і Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я нести не тільки індивідуальну, а й колективну відповідальність за налагодження співпраці в справі надання допомоги у разі стихійних лих і гуманітарної допомоги в надзвичайних ситуаціях, в тому числі, допомоги біженцям і внутрішнім переміщеним особам. Тобто, питання колективної відповідальності не відкидаються їй, тому, це може стати запорукою визначення суб'єкта злочину екоцид на рівні держави-агресора.

Відомо, що не тільки на теоретичному рівні вивчаються питання розгляду злочину «екоцид» як злочину, який скоїла вся держава по відношенню до навколишнього природного середовища іншої держави чи держав, а це включає життя та здоров'я людей. Так, практикуючий юрист професор К. Амбос акцентував увагу на корисності окремого визначення «екоциду», вказуючи, що «основні існуючі міжнародні злочини, які мають екологічний компонент і на якому частково заснований проект ухвали щодо екоциду». Професор К. Амбос конкретно посилається на статтю 8 (2) (b) (iv) РС Міжнародного кримінального суду, в якій надане визначення міжнародного воєнного злочину проти довілля [19]. Як наслідок, він розцінює екоцид як рівнозначне міжнародному воєнному злочину проти довілля правове явище.

Але, Х. Фойгт зазначав, що нанесення шкоди природному навколишньому середовищу, в тому числі, й нанесення шкоди, пов'язане із воєнними діями, є досить обмеженим, оскільки воно не враховує шкоду довіллі, яка може бути завдана в мирний час [20]. Як наслідок, важливою ознакою злочину екоциду є здійснення його як під час збройного конфлікту, так і в мирний час. Цей злочин спрямований на те, щоб підірвати або знищити подібне середовище і, таким чином, викликати погіршення добробуту населення, його здоров'я, або спровокувати повне або часткове вимирання населення.

У міжнародному праві також існує підхід, за яким під екоцидом розуміється використання геофізичних, метеорологічних та інших засобів з метою зміни динаміки, складу чи структури Землі, включаючи її біосферу, літосферу, гідросферу та атмосферу, а також космічний простір, що може потягнути або потягло масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери, водних ресурсів або інші тяжкі наслідки [21].

Так, відповідно до статті 1 Конвенції «Про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті» встановлений обов'язок не вдаватися до воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на навколишнє природне середовище, «які мають широкі, довгострокові або

серйозні наслідки, як способів руйнування, нанесення шкоди або спричинення шкоди будь-якій іншій державі-учасниці». Термін «засоби впливу на природне середовище» відноситься до будь-яких засобів для зміни шляхом навмисного управління природними процесами, динаміки, складу або структури Землі, включаючи її біосферу, літосферу, гідросферу і атмосферу, або космічного простору [22].

«Одночасний розвиток міжнародного права захисту навколишнього середовища та порушення принципу заборони застосування сили викликають питання чи ці явища дають уявлення про загальне розуміння міжнародного права» [23].

Тому, в сучасних умовах політично-нестабільної ситуації, велике занепокоєння викликає позиціонування росією свого нехтування міжнародним правом, зокрема, це було закріплено у федеральному законі від 08 грудня 2020 року № 428-ФЗ «Про внесення змін в окремі законодавчі акти російської федерації в частині недопущення застосування правил міжнародних договорів російської федерації в тлумаченні, яке суперечить конституції російської федерації». Тобто країна, яка потенційно може нанести шкоду своїми діями, також може, посилаючись на своє національне законодавство, яке не визнає пріоритет міжнародного права, безкарно не дотримуватися міжнародних Конвенцій на свій розсуд, зокрема, направлених на екологічну безпеку морського середовища.

Проте «програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) провела понад двадцять постконфліктних оцінок з 1999 року, використовуючи сучасну науку для визначення впливу війни на навколишнє середовище. З Косово до Афганістану, Судану та сектору Газа ЮНЕП виявила, що збройний конфлікт завдає значної шкоди навколишньому середовищу та громадам, які залежать від природних ресурсів. Прямі та непрямі екологічні збитки, призводять до екологічних ризиків, які можуть загрожувати здоров'ю людей, життю та безпеці» [24].

На сьогодні в Україні досить актуальним стає розвиток такої галузі права як міжнародне гуманітарне право, яка є частиною міжнародного публічного права та застосовується під час збройних конфліктів, з метою обмеження засобів та методів ведення воєнних дій, що надає навколишньому середовищу як загальний, так і спеціальний захист. За загальним положенням «природне середовище має цивільний характер і не може бути атакованим, за винятком, коли воно перетворюється на військову ціль, про що закріплюється у Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище» [25].

З тлумачень положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. про неможливість виконання та докорінну зміну обставин (статті 61 та 62) випливає, що «війна не є підставою для автоматичного припинення дії договорів, у тому числі, природоохоронних, сторонами яких учасники збройного конфлікту стали в мирний час» [26]. Але, деякі країни, ратифікуючи цю Конвенцію визначили для себе необов'язковість певних статей щодо виконання. Таким чином, виникає колізія між ратифікацією такого міжнародного акту та виключення для виконання певних його норм.

З огляду на це, важливими важелями дотримання екологічної безпеки та превенцією екологічних ризиків є усвідомлення того, що завдаючи шкоду

навколишньому природному середовищу, атакуюча сторона завдає шкоди потенційно й своїм інтересам. Але, такі моральні принципи повинні бути опосередковані на законодавчому рівні. Більш доцільним вбачається встановлення на міжнародному рівні усталеної практики, згідно до якої будь-яка сторона, яка нанесла шкоду навколишньому природному середовищу у результаті збройного конфлікту, зокрема, у морському просторі повинна в будь-якому разі її відшкодувати чи в добровільному порядку чи, у разі її відмови, в порядку накладання санкцій чи контрибуцій, у порядку визначеному міжнародним правом. Для цього, на думку автора, не потрібно щоб держава, заподіювач шкоди навіть ратифікувала відповідну Конвенцію. Це повинен бути захід примусового характеру, як презумпція, бо шкода яка завдається навколишньому природному середовищу, особливо екологічна, не може бути нівельована чи виправдана, так як вона впливає на покоління не тільки сучасних людей, а й на людей майбутніх поколінь.

Одним з виходів з такого положення, через небажання відшкодувати шкоду, треба шляхом підписання багатостороннього договору створити механізм, завдяки якому, будь-яка фізична, юридична особа чи навіть держава, зможе отримати компенсацію своїх втрат. На основі такого договору російські кошти та майно, які перебувають у юрисдикціях держав-партнерів, мають бути заарештовані або заморожені, а потім конфісковані й спрямовані у спеціально створений фонд, з якого усі, хто постраждав від російської агресії, зможуть отримати відповідну компенсацію. Це можна зробити через механізм колективної відповідальності шляхом ототожнення майна російських резидентів з росією як країною-агресором.

Для цього, слід пам'ятати, принцип «*Liberum veto*», який був відомий у Речі Посполитій, що дозволяв депутатові припинити обговорення будь-якого питання у сеймі, виступивши проти. Ряд істориків виділяють його як одну з причин, що послужили розпаду Речі Посполитої. А, сьогодні історія повторюється в Євросоюзі та НАТО, де рішення, що визначають світову стабільність та безпеку Європи, можуть бути заблоковані, умовно, Угорщиною чи навіть тією ж росією. Тобто, слід відійти від хибного принципу «один проти - рішення заблоковано» особливо, якщо йдеться про величезні масштаби катастрофи світового масштабу.

Висновки і пропозиції. Таким чином, для виконання завдань щодо недопущення екоциду, а у випадку настання наслідків, які можуть потягти за собою масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу, внаслідок збройних конфліктів необхідно:

1. Внести склад злочину «екоцид» до Римського Статуту та Кримінального кодексу України, додавши новий склад злочину до міжнародного кримінального права. Зараз, згідно з Римським Статутом, Міжнародний кримінальний суд може розглядати питання, пов'язані з чотирма категоріями злочинів: геноцид, військові злочини, злочини проти людяності й злочини агресії. Усі вони стосуються виключно добробуту людей. Екоцид завдає шкоди не тільки людству, але й навколишньому середовищу. Його визнання, як 5-го найтяжчого злочину, пропонує новий, не людиноцентричний підхід, і ставить докілля у центрі міжнародного права. Сьогодні не існує правової основи для боротьби з

екоцидом на міжнародному рівні. Відповідно, немає механізму притягнення до відповідальності корпоративних і державних осіб, які приймають злочинні для довкілля рішення, що спричинили розливи нафти, зникнення лісів, забруднення світового океану тощо. Включення екоциду в міжнародне право дозволить здійснювати судове переслідування екологічних злочинців, навіть на рівні держав-агресорів.

2. Ратифікувати Україною Римський Статут для розгляду справ щодо екоциду через збройну агресію росії в Україні.

3. Передбачити колективну відповідальність резидентів країни-агресора за злочини, які скоєні цією державою через агресивні воєнні дії з її боку.

4. Визначити нову редакцію складу злочину «Екоцид під час збройних конфліктів», а, саме, «Екоцид – масове нанесення будь-якої економічної, екологічної та антропогенної шкоди навколишньому природному середовищу, в тому числі, життю та здоров'ю людей, їх праву на безпечне навколишнє середовище, внаслідок ведення агресивних воєнних дій країною, яка порушила територіальні кордони». Таким чином, визначивши об'єкт – в цілому навколишнє природне середовище, а також, зокрема, життя, здоров'я людини та її права на безпечне довкілля, об'єктивну сторону – як шкоду економічну, екологічну та антропогенну, яка є наслідком екоциду, суб'єктивну сторону у вигляді умислу за замовченням, оскільки перетинання кордону іншої держави чи фізично, чи за допомогою зброї, вже передбачає настання наслідків екоциду, а також суб'єкт – державу-агресора (колективна відповідальність).

5. Ввести в обіг міжнародного гуманітарного права опцію, якщо держава визнається агресором, терористом, за ознаками, то, в примусовому порядку без ратифікування будь-яких конвенцій з її боку, потрібно вводити до неї миротворчий контингент тих країн, які визначилися щодо її протиправного статусу. Навіть якщо країна-агресор не ратифікувала такої конвенції. Це повинно бути закріплено на міжнародному рівні. Принципи демократії з цього боку є неприпустимими, оскільки тільки зволікають та гають час, так необхідний для приборкання агресії, яка погрожує світу (публічно-правовий аспект), а з боку відшкодування шкоди, в тому числі, й за спричинений екоцид – примусове обов'язкове відшкодування (приватноправовий аспект).

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Коментар до Кримінального кодексу України. URL: <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-441-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B4>.
3. Olena Borschevska, Olga Ivanova. Development of Scientific Schools of Odessa National Maritime University to the 90th Anniversary of Odessa National Maritime University 1930–2020 - Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020, p. 448-466. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-86-0.22>.
4. Пенитенциарный кодекс Эстонской республики. Принят 06.06.2001. URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/ПЕНИТЕНЦИАРНЫЙ%20КОДЕКС%2031.05.2021.pdf>.
5. Kodeks Karny USTAWA z dnia 6 czerwca 1997. № 88 poz. 553 Kancelaria Sejmu. Ас-

- cess mode: URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.
6. Парламент Франції одобрив тюремне покарання за екоцид. URL: <https://www.dw.com/ru/parlament-francii-odobril-tjurennoe-nakazanie-za-jekocid/a-57429523>.
 7. Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 05.10.1978 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text.
 8. Додатковий протокол до Женевських Конвенцій від 12.08.1949 року, який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (протокол 1), прийнятий на 1 дипломатичній конференції у Женеві 08.06.1977 р. URL: https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/2013/ap_i.pdf.
 9. Статут НАТО від 4 квітня 1949 рік. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_17120.htm.
 10. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU77003>.
 11. Конвенції про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого застосування засобів впливу на природне середовище 1976 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text.
 12. Independent expert panel for the legal defenition of ecocide commentary and core text june 2021. URL: <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d1e6e604fae2201d03407f/1624368879048/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+rev+6.pdf>.
 13. Угода про асоціацію з ЄС. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222067>.
 14. Провнесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного, кримінального та гуманітарного права: Закон України від 27 грудня 2019 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gi01084a?an=2&ed=2019_12_27.
 15. Саймон Хольфстрем. Екоцид під час війни: ще один злочин, який не повинен залишитися безкарним. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2022/08/15/7144923>.
 16. Консультативний висновок Міжнародного суду відносно законності погрози ядерною зброєю чи його застосуванням: Міжнародний документ. URL: www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-1996-ru.pdf (дата звернення: 29.08.2022).
 17. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22 травня 2022 року № 2265-IX. URL: <https://document.vobu.ua/doc/13044>.
 18. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
 19. Ambos K. Protecting the Environment through International Criminal Law. Blog of the European Journal of International Law. Oxford, 2021. URL: <https://www.ejiltalk.org/protecting-the-environment-through-international-criminal-law>.
 20. Voigt C. «Ecocide» as an International Crime: Personal Reflections on Options and Choices. Oxford. 2021. URL: <https://www.ejiltalk.org/ecocide-as-an-international-crime-personal-reflections-on-options-and-choices>.
 21. Коментар до Кримінального кодексу України. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/438.php>.
 22. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо) від 25 лютого 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text.
 23. Krieger H., Nolte G. The International Rule of Law – Rise or Decline? KFG Working Paper Series. No. 1. Berlin, October 2016. URL: <https://www.kfg-intlaw.de/PDF-ftpOrdner/KFG%20Working%20Paper%20No.%201.pdf>.
 24. Товариство Червоного хреста України. Інфо-центр. URL: <https://redcross.org.ua/2019/03>.
 25. Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів

- впливу на природне середовище: Ратифікована 16.05.1978 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text.
26. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text.

References

1. The Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001 with changes and additions. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
2. Commentary on the Criminal Code of Ukraine. URL: <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-441-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B4>[in Ukrainian].
3. Olena Borshevskaya, Olga Ivanova (2020). Development of Scientific Schools of Odesa National Maritime University to the 90th Anniversary of Odesa National Maritime University 1930–2020 - Riga : Izdevnieciba “Baltija Publishing”. 448-466. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-86-022>.
4. Penitentiary Code of the Republic of Estonia. Adopted on 06.06.2001. URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seaduses/PENITENTSIARNY%20KODEKS%2031.05.2021.pdf> [in Russian].
5. Code karny USTAWA z dnia 6 czewczna 1997 r. № 88 pos. 553. Kancelaria Sejmu. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.
6. The France Parliament approves a prison sentence for ecocide. URL: <https://www.dw.com/ru/parlament-francii-odobril-tjuremnoe-nakazanie-za-jekocid/a-57429523> [in Ukrainian].
7. Convention on the Prohibition of Military or Any Hostile Use of Means of Impact on the Natural Environment dated October 5, 1978. Database «Legislation of Ukraine». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text [in Ukrainian].
8. Additional protocol to the Geneva Conventions dated 12.08.1949, which concerns the protection of victims of international armed conflicts (protocol 1), adopted at the 1st diplomatic conference in Geneva on 08.06.1977. URL: https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/2013/ap_i.pdf [in Ukrainian].
9. NATO Charter. April 4, 1949. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_17120.htm [in Ukrainian].
10. Additional Protocol I to the Geneva Conventions for the Protection of War Victims of 1949. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU77003> [in Ukrainian].
11. Convention on the prohibition of military or any other hostile use of means of influence on the natural environment of 1976. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text [in Ukrainian].
12. Independent expert panel for the legal definition of ecocide commentary and core text June 2021. URL: <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608ab914493c64ef1f6d/t/60d1e6e604fae22.01d03407f/1624368879048/SE+Foundation+Commentary+and+core+text+rev+6.pdf>
13. Association Agreement with the EU. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222067> [in Ukrainian].
14. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the implementation of the norms of international criminal and humanitarian law: Law of Ukraine dated December 27, 2019. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/gi01084a?an=2&ed=2019_12_27 [in Ukrainian].
15. Simon Holfström Ecocide during the war: another crime that should not go unpunished. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2022/08/15/7144923> [in Ukrainian].
16. Advisory opinion of the International Court of Justice regarding the legality of the threat of nuclear weapons or its use: International document. URL: www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-1996-ru.pdf (access date: 29.08.2022) [in Ukrainian].
17. On the prohibition of propaganda of the Russian Nazi totalitarian regime, the armed aggression of the Russian Federation as a terrorist state against Ukraine, symbols of the military invasion of the Russian Nazi totalitarian regime in Ukraine: Law of Ukraine Law

- of Ukraine dated May 22, 2022. № 2265-IX. URL: <https://document.vobu.ua/doc/13044> [in Ukrainian].
18. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, adopted on December 16, 1966 by the UN General Assembly. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text [in Ukrainian].
 19. Ambos K. (2021). Protecting the Environment through International Criminal Law. Blog of the European Journal of International Law. Oxford. URL: <https://www.ejiltalk.org/protecting-the-environment-through-internationalcriminal-law>
 20. Voigt C. (2021). «Ecocide» as an International Crime: Personal Reflections on Options and Choices. Oxford. URL: <https://www.ejiltalk.org/ecocide-as-an-international-crime-personal-reflections-on-options-and-choices>.
 21. Commentary on the Criminal Code of Ukraine. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/438.php> [in Ukrainian].
 22. Convention on environmental impact assessment in a transboundary context (Espo Convention) dated February 25, 1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text [in Ukrainian].
 23. Krieger H., Nolte G. (2016). The International Rule of Law – Rise or Decline? KFG Working Paper Series. No. 1. Berlin, October. URL: <https://www.kfg-intlaw.de/PDF-ftpOrdner/KFG%20Working%20Paper%20No.%201.pdf>.
 24. Red Cross Society of Ukraine. Info center. URL: <https://redcross.org.ua/2019/03> [in Ukrainian].
 25. Convention on the prohibition of military or any hostile use of means of influence on the natural environment: Ratified on 16.05.1978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_258#Text [in Ukrainian].
 26. Vienna Convention on the Law of International Treaties of 1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text [in Ukrainian].

Стаття надійшла 11.03.2023 р.

O. M. Borschevska, PhD, Associate Professor
Odesa National Maritime University
the Department Civil and Labor Law
St. Mechnikov, 34, Odesa, 65029, Ukraine
e-mail: elennika2098@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2549-429X

PUBLIC LEGAL AND PRIVATE LEGAL ASPECTS OF DEFINING THE DEFINITION OF «ECOCIDE» DURING MILITARY AGGRESSION

Summary

The article examines issues that became relevant during the military aggression of Russia and Ukraine, namely ecocide. A comparative analysis of the composition of the crime «ecocide» and «ecocide during war» is provided, the need to distinguish between these concepts is argued, since the emphasis in these cases is on the nuances of defining the object of the crime, its objective side, subjective side and subjective object. It is indicated that the blurring of the concept of «ecocide» due to evaluative judgments does not allow to fully bring the guilty parties to justice.

A more extensive definition of ecocide is given in view of the military actions that are taking place today in Ukraine due to Russian aggression, emphasizing the current position regarding value judgments, which have no place in criminal law and can enable war criminals to deny almost every case of crime. The position regarding the expediency of enshrining at the legislative level a separate article «ecocide during war» is substantiated.

Also, in addition to the public-legal characteristics of ecocide, attention is drawn to the need to compensate for damage caused through instruments of a private legal nature.

Issues of collective responsibility are highlighted, which is usually not inherent in criminal law, but under certain conditions is more effective than individual responsibility, for example in the case of ecocide during war.

It is proposed that in the case of recognition of a state recognized as an aggressor, a terrorist, according to the signs, then in a forced manner without the ratification of any conventions on its part, a peacekeeping contingent of those countries that have decided on its illegal status should be introduced into it.

Research is being conducted on the issue of ecocide from the standpoint of international law, in particular the Rome Statute, and positions on the prospects of Ukraine's ratification of this international regulatory act are being discussed.

Keywords: ecocide, international crime, military aggression, compensation for damage, natural environment.